

Liszt zeneműveiben sok rétorikus elemet gyanít szerzőnk. A recitativ, parlando, fermata, generalpauza ismétlődésében ezt sejtí megnyilvánulni (164 l.) Szerinte mindez közvetetté teszi a gondolatot. Liszt zenealkotói módszervizsgálatánál szerzőnk főleg Raabe értékelésére támaszkodik, ki két-séggkívvül az eddigi legjelentősebb Liszt-jellemzés szerzője.

Merész állítása Takácsnak, mikor Liszt ifjúkori panteisztikus világnézetében keresi az egységesség kategóriájának fokozott mértékben való kifejezésre juttatását zenéjében. (165 l.) Épúgy vitatható: hogy az enharmonikus modulációhoz való vonzódásban szípkorkázó szellemességének zenei megnyilvánulását lehet felfedezni; (160 l.) Vagy pl. az a megállapítása, mely szerint a »szemléletesség eszközének sajátos megválasztásából folyik az, hogy Liszt nem tudott komponálni, bár ez volt zeneszerzői munkásságának legfőbb ambíciója.« Mert a lendület egyetlen ívével nem lehet nagyobb művet átfogni (161 l.) E nézettel szemben elég, ha a Faust-szimfóniára, két zenekari kíséretes miséjére hivatkozunk! Szubjektív a Wagnerrel való összehasonlítás és értékelés is. »Wagner több befejezett és nagyértékű művel gazdagította az irodalmat« (116 l.)

E néhány észrevételünk azonban legkisebb mértékben sem szállítja le Takács Menyhért munkájának értékét. Az érzelmpszichológiai vizsgálatok eredményeinek módszeres felhasználásával jól megalapozza fejtegetéseit. Liszt érzelmi életét ilyen vonzó előadásban még alig olvastuk. Eleven elbeszélőkészsége az eddigi kutatások helyes értékelése és feldolgozása előnyösen jellemzi szerzőnk munkáját, mely nagy mértékben hozzájárul a Mester regényesen érdekes egyéniségének beható megismeréséhez. *Sonkoly István.*

Gróf Révay József: Az erkölcs dialektikája. (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 12. kötet). Budapest, 1940, 8-r., 178 l.

A szerzőnek azt a kísérletét, hogy az etika rendszerét az etika alapjaiból építse fel, nem koronázta siker. Vizsgálódása arra az eredményre vezetett, hogy »az erkölcs nem egyértelmű és zárt, hanem sokszerű változatos, örökké nyugtalanító, dialektikus; nem rendszer, hanem rendszertelenség.« Erre a megállapításra Révayt az etika végső evidenciájának (ezt a »kell« evidenciájában jelöli meg) fenomenológiai vizsgálata, illetőleg a végső evidencia, azaz a »kell« tartalmi között fennálló díszharmónia vezette. A »kell« jelentéséből kielemezhető két mozzanat, a sztatikus és a dinamikus ugyanis két, egymással ellenkező tételt követel: a dinamikus azt követeli: a »kellő« nem valóság, a sztatikus azt: a valóság »kell«. A »kell« jelentésében így fennálló antinómia megoldását két irányból kísérl meg a szerző, mégpedig a dinamikus mozzanat felől a realitásban élő, de a cselekedeteivel a transcendens világ felé törekvő erkölcsi alanynak közvefitőként való bekapcsolásával, a sztatikus mozzanat felől pedig a »kellőt« és a »valót« egységben magában foglaló Abszolutum felvételével. Kísérlete azonban nem jár eredménnyel, a »kell« jelentéséből nem sikerült egységes erkölcsi felfogást kialakítani. A »kell« jelentése — vonja le a következtetést Révay — nem egyetlen, végleges erkölcsi felfogást alapoz meg, hanem két poláris erkölcsi felfogásnak: az erkölcs dialektikájának válik forrásává. Ennek a két ellentétes erkölcsi felfogásnak, nevezetesen: a valóság- és az erkölcsi eszmény világot egymástól élesen elválasztó idealizmusnak, vagy a szerző meghatározásával élve, dualizmusnak és az erkölcsi eszményt a realitás világában megtaláló realizmusnak, illetőleg monizmusnak alakulását végig kísérve

a filozófia történetének jelentősebb fejezetein, kimutatja, hogy az etika végső evidenciájában bennerejlő antinómiát egyik felfogásnak sem sikerült lényegében megoldani.

A mintegy önigazolás célját szolgáló történeti áttekintés után gr. Révay a »kell« tartalmát veszi vizsgálat alá. Először a »kell« jelentésében rejlő sztatikus mozzanatra építő monizmus, majd a dinamikus mozzanatra építő dualizmus tartalmait fejti ki. A monizmus tartalmi közül a »világrend, öröm, ösztön, önzés; a dualizmus tartalmi közül: hit, szeretet, ellentmondásnélkülség, igazságosság, vagy jogrend vagy állam, szellem vagy kultúra, nemzet, egyéniség tartalmakat bontotta ki. A »kelltartalmak« felsorolása természetesen nem teljes, a »kell«-ben rejlő dialektika a »kelltartalmak« vég nélküli differenciálódására vezethet. A tartalmi sorok egyes tagjai — akár a monizmusét, akár a dualizmusét vegyük is vizsgálat alá —, nincsenek összhangban egymással, egyetlen erkölcsi normába nem foglalhatók. A dialektikus feszültség az egyes »kelltartalmak« között is észlelhető. Itt sem oldható fel, mivel a feszültség magában a »kell«-ben van, nempedig aposteriori járulékos elemtől ered. A »kelltartalom« sokszerűségének vizsgálatával kapcsolatban a szerző elhárítja a relativizmus vádját: az az állítás ugyanis, hogy a »kell« apriori tartalmi sokfélék, egymással ellenkezhetnek, még nem jelenti azt, hogy viszonylagosak, az ellenmondás csupán a tartalmak összességére vonatkozik.

A »kell« sokszerűségének vizsgálatát a »kell« tartalmainak ontológiai vizsgálata követi: e szerint a »kell« tartalmi tárgyi szembenállók, apriori érvényűek, a matematikumhoz hasonlóan racionális következmények, a matematikummal való hasonlóságuk azonban abban eltér, hogy nem axiómákból, hanem fenomenológiai élményből erednek. Az utóbbi tényállásból két sajátosság ered: a »kelltartalmak« rendszerbe nem foglalhatók, a »kell« tartalmi kihatnak az alany egzisztenciájára. Tehát a »kell« egyes tartalmi közötti dialektikai feszültség is kihat az erkölcsi lényre. Az erkölcs dialektikája tragikus helyzetbe hozza az erkölcsi alanyt, mert az erkölcs parancsa egyrészt állandóan sarkalja a bűnből való kibontakozásra, másrészt a »kell« egyenlő érvényű, de ellentétes, sokszerű tartalmi elzárják a kibontakozást útját. Az erkölcs kiegyenlíthetetlen dialektikára tagozódik, elemét a küzdelem és a fájdalom.«

Gróf Révay Józsefnek könyve e pedagógiai következményeiben is jelentős tárgynak valóban mélyreható fejtegetése s az idevágó újabb irodalomnak értékes alkotása.

Ujvári Béla.

Gróf Apponyi Albert: Világnézet és politika. Kornis Gyula előszavával. Fordította: **Faragó László.** Filozófiai értekezések. Budapest, 1941. Magyar Filozófiai Társaság kiadása. 67 l.

Ha igaz az a tétel, hogy realisták azok, akik akkor látnak, ha kinyitják a szemüket, idealisták pedig, akik akkor látnak, ha behunyják: úgy a politikai realista kell, hogy legyen. Csak ilyen módon lehet hatékony ebben a konkrét, valóságos világban. Igaz, hogy e hatékonyságnak veszedelmes lehetősége az elvtelenné-válás. Ép ezért Platon óta mindig akadtak oly elmék, akik az eszmék és eszmények világából kísérelték meg a helyes célkitűzéseket és irányt megadni a politikai tevékenységnek. Kornis Gyula találóan utal könyvünk előszavában arra a körülményre, hogy pl. a magyar politi-